

<https://doi.org/10.26881/rgtn.2024.01>

SŁOWO OD REDAKTORKI TOMU

Z ogromną radością oddajemy w Państwa ręce kolejny tom „Rocznika Gdańskiego” – czasopisma, które od dekad stanowi forum prezentacji badań nad Gdańskiem, Pomorzem oraz szerzej pojmowanym dziedzictwem regionu. Z satysfakcją kontynuujemy tradycję naukowej refleksji, podejmując zarówno klasyczne tematy badawcze, jak i te, które otwierają nowe perspektywy w duchu interdyscyplinarności i dialogu z najnowszymi trendami humanistyki. Każdy kolejny tom „Rocznika Gdańskiego” jest także świadectwem żywotności środowiska naukowego skupionego wokół Gdańskiego Towarzystwa Naukowego – instytucji, która pomimo zmieniających się warunków politycznych i społecznych pozostaje wierna idei niezależnej myśli, dialogu i służby wspólnemu dobru.

Bieżący tom zawiera teksty Autorów reprezentujących różnorodne środowiska akademickie i instytucje naukowe. Dział „Artykuły” otwierają cztery publikacje związane ze sztuką, choć każda na nieco inny sposób. W artykule *O grafice reklamowej w Gdańsku drugiej połowy XIX i początku XX wieku. Wizualne aspekty wybranych reklam publikowanych w miejskich księgach adresowych* Marcin Tulibacki omówił wizualną stronę ogłoszeń, które ukazały się w gdańskich księgach adresowych drugiej połowy XIX i na początku XX w. Autor przeanalizował typografię stosowaną w reklamach oraz na obrazach pojawiających się w przestrzeni ogłoszeń, wskazał także techniki wykonania form graficznych i zwrócił uwagę na trudności związane z ich przypisaniem. W artykule wydzielono także formy w cztery kategorie, zaprezentowano zmiany w tych elementach w czasie oraz wskazano ich powiązania z europejską sztuką użytkową, udziałem gdańszczan w wystawach przemysłowych oraz z lokalną kulturą gdańską. Tekst stanowi wprowadzenie do badań nad grafiką użytkową w Gdańsku w XIX i w XX w., a także unaocznia, jak cennym źródłem do badań nad kulturą, w tym kulturą materialną tego okresu, mogą być reklamy. Z kolei artykuł autorstwa Magdaleny Michalik *Centralizacja zbiorów w okresie PRL w kontekście sporu pomiędzy Bazyliką Najświętszej Marii Panny w Gdańsku a Muzeum Narodowym w Warszawie* ukazuje konflikt wymienionych w tytule instytucji o cenne zabytkowe obiekty. W pierwszej części tekstu Autorka opisuje okoliczności przewożenia obiektów, w szczególności przedmiotów będących własnością Bazyliki NMP, z Pomorza do Warszawy w ramach prowadzonej przez ówczesny rząd akcji rewindykacyjnej. Druga część dotyczy natomiast

przebiegu konfliktu między przedstawicielami gdańskiej parafii a Muzeum. Autorka przeanalizowała wiele dokumentów, w tym pisma, ustawy, rozporządzenia, okólniki czy notatki służbowe, by przedstawić chronologię sporu i usytuować go na szerokim tle centralizacyjnej – również w stosunku do kultury – polityki władz PRL-u. Jeszcze inne spojrzenie na sztukę prezentuje Agnieszka Leszczyńska-Mieczkowska w artykule *Gdańskie Horyzonty w kontekście japońskiej koncepcji pustki*. Punktem wyjścia rozważań jest japońska koncepcja pustki będąca – jak uznała Autorka – jednym z najbardziej intrygujących i zarazem trudno uchwytnych pojęć w estetyce i filozofii przestrzeni. W tekście wskazano, jak idea pustki może inspirować współczesną twórczość artystyczną i architektoniczną. Przez pryzmat tych rozważań Leszczyńska-Mieczkowska postrzega przestrzeń Gdańska, analizując wybrane pomniki pamięci. Ostatnia część podsumowuje interpretację japońskiego pojęcia pustki w pracach malarskich z kolekcji „Horyzonty” prezentowanych na gdańskiej wystawie *AINA, w poszukiwaniu źródeł japońskiej koncepcji*. Zupełnie innym typem refleksji jest z kolei artykuł Tomasza Snarskiego *„Temida w węglu” jako źródło filozoficznoprawnej refleksji nad sprawiedliwością. Studium przypadku z estetyki prawa*. Dla Autora punktem rozważań jest pochodząca ze Śląska rzeźba z węgla, przedstawiająca Temidę – grecką boginię prawa, praworządności i sprawiedliwości. W publikacji zanalizowano specyfikę rzeźby, podkreślając wyjątkowość materiału, z którego została wykonana. To z kolei stało się źródłem refleksji filozoficznoprawnej poświęconej sprawiedliwości. Analizy przeprowadzone w artykule, przedstawiające *Temidę w węglu* w kontekście estetyki prawa i związków prawa ze sztukami pięknymi, prowadzą m.in. do konkluzji, że rzeźba ze względu na surowiec, z którego ją wytworzono, zwraca uwagę na kruchość sprawiedliwości, a także na szczególnie wysiłek, który trzeba włożyć w zaistnienie warunków umożliwiających jej powstanie.

Artykuł Joanny Ginter *„Gdańsk Jasień” czy „Gdańsk-Jasień”, „z Osowej” czy „z Osowy”, „na Kokoszkach” czy „w Kokoszkach”? Problemy ortograficzne, fleksyjne i składniowe w zakresie nazw gdańskich dzielnic*, choć ściśle osadzony w problematyce regionalnej, może się przyczynić do szerszej refleksji związanej ze współczesną ortografią i składnią. Autorka odnosi się do problemów językowych dotyczących nazw gdańskich dzielnic, zgłaszanych do Telefonicznej Poradni Językowej Uniwersytetu Gdańskiego i/lub będących przedmiotem sporów na lokalnych forach internetowych. W tekście omówiono zasady pisowni nazw z łącznikiem oraz problemy fleksyjne i składniowe nazw gdańskich dzielnic. Na podstawie przeprowadzonych badań Autorka wykazała, że choć niejednokrotnie trudno o jednoznaczne rozstrzygnięcia, przeciętni użytkownicy języka oczekują jednolitej normy i nie są skłonni do akceptowania wariantów językowych.

Kolejny artykuł co prawda także odnosi się do Gdańska, ale przenosi nas w realia międzywojnia. Artur Jendrzewski i Bartosz Gondek w tekście *Okoliczności śmiertelnego wypadku por. Edmunda Grunwalda z 2 czerwca 1929 r. w międzywojennym Gdańsku* starają się przybliżyć kulisy wydarzenia, które mimo przeprowadzonego śledztwa przez polską żandarmerię i gdańską policję szybko stało się powodem snucia domysłów oraz plotek związanych z jego okolicznościami. Porucznik Grunwald,

przystojny i zdolny młody wojskowy, był nieszczęśliwie zakochany. Niektórzy winą za jego śmierć obarczali szefa polskiego wywiadu w Wolnym Mieście Gdańsku – kpt. Jana Henryka Żychonia, w którego mieszkaniu doszło do wypadku. Artykuł wyjaśnia okoliczności śmierci Grunwalda, opisuje prowadzone w tej sprawie śledztwo oraz rzuca nowe światło na wątpliwości związane z bronią, z której zginął porucznik.

Kolejne cztery publikacje – dwie z działu „Artykuły” i dwie z działu „Refleksje, wspomnienia, rozmowy” są pokłosiem wystawy *#StolenMemory* i związanej z nią konferencji „PAMIĘCIORZECZY. Refleksje w 85. rocznicę wybuchu II Wojny Światowej”. Warto poświęcić parę słów tym wydarzeniom, współorganizowanym przez Wydział I Nauk Społecznych i Humanistycznych Gdańskiego Towarzystwa Naukowego. Wernisaż wystawy i konferencja odbyły się 24 września 2024 r. na Uniwersytecie Gdańskim. Właścicielem objazdowej wystawy *#StolenMemory* jest Arolsen Archives: Międzynarodowe Centrum Badań Prześladowań Nazistowskich i jednocześnie największe archiwum dokumentów dotyczących ofiar i Ocalonych. Zbiory zawierają informacje o 17,5 mln osób i są wpisane na listę dziedzictwa UNESCO „Pamięć Świata”. Znajdujące się w nich dokumenty dotyczą wielu różnych grup ofiar reżimu nazistowskiego i stanowią ważne źródło informacji dla współczesnego społeczeństwa¹. Wystawa koncentruje się na losach dziesięciu więźniów obozów koncentracyjnych, pochodzących z różnych krajów europejskich, których przedmioty osobiste znajdują się w zbiorach. Niektóre z tych pamiątek udało się już zwrócić rodzinom prześladowanych. W pozostałych przypadkach nadal poszukuje się krewnych. Wystawa jest jednocześnie zaproszeniem do włączenia się w te poszukiwania i zaangażowania w zwracanie pamiątek skradzionych przez niemieckich nazistów². W Gdańsku wystawę można było odwiedzić do 15 października 2024 r. Konferencja towarzysząca wernisażowi *#StolenMemory* skupiła ponad 20 uczestników z różnych ośrodków akademickich i muzealnych (m.in. z Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytet SWPS w Warszawie, Muzeum Stutthof w Sztutowie oraz Muzeum na Majdanku) i była okazją do wymiany myśli i refleksji rozwijanych wokół kategorii „pamięciorzeczy”. Uczestnicy debatowali o fenomenie pamięci operującej w rzeczach i zmieniającej się w czasoprzestrzeni spojrzeń na nie z perspektywy naukowej, ale nie wyłącznie.

Artykuł Danuty Drywy *Pamięć w rzeczach z KL Stutthof. Walka z polskością na Pomorzu Gdańskim – głównym celem polityki narodowościowej Alberta Forstera* stanowi rozbudowaną wersję referatu wygłoszonego podczas wspomnianej konferencji. Badaczka omawia elementy mające służyć germanizacji ludności pomorskiej, które były wdrażane już od 1939 r. przez namiestnika Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie Alberta Forstera. W publikacji podkreślono, że równie ważnym świadectwem polityki okupanta jak dokumentacja obozowa są „rzeczy” – pozostałe zarówno po władzach

¹ *Nasz profil*, Arolsen Archives, <https://arolsen-archives.org/pl/o-nas/nasz-profil/> [dostęp: 7.04.2025].

² *Wystawa objazdowa #StolenMemory*, Arolsen Archives, <https://arolsen-archives.org/pl/events/wystawa-objazdowa-stolenmemory/> [dostęp: 7.04.2025].

obozowych, jak i po więźniach obozu Stutthof przedmioty obozowe, więźniarskie ubrania czy drobne przedmioty wykonane nielegalnie przez więźniów w obozie. To właśnie „rzeczy” są namacalnym świadectwem prowadzonej przez III Rzeszę polityki wobec podbitych narodów, w tym m.in. realizacji planu Alberta Forstera walki z polskością na Pomorzu Gdańskim. Ostatni z artykułów w dziale: *Pamięciorzecz. Perspektywa myśli o materii i świecie nie(tylko)ludzkim* autorstwa Marii Mendel powstał z inspiracji wystawą *#StolenMemory*. Badaczka, konceptualizując relację pamięci i rzeczy, zaproponowała kategorię „pamięciorzecz”. Angażując pojęcie „mnemoforu”, rzeczy niosącej pamięć, odwołuje się m.in. do semioforu Krzysztofa Pomiana, natomiast wywód rozwija w perspektywie atomistycznej metafizyki materialistycznej oraz współczesnej nieantropocentrycznej myśli społeczno-humanistycznej. Autorka dowodzi, że pamięć jest materialna, a mnemofor w pamięciorzeczy zyskuje uniwersalne znaczenie. Tekst kończy refleksja o czułości jako afekcie budującym relacje ludzi i nie-ludzi, wskazująca na pedagogiczny potencjał pamięciorzeczy w demaskowaniu symulakrycznych struktur władzy.

Dział „Refleksje, wspomnienia, rozmowy” otwiera tekst Wiesława Theissa *Cebula i chleb. Listy z KL Stutthof*, również będący pokłosiem konferencji „PAMIĘCIORZECZY...”. Autor analizuje listy, których autorem był jego ojciec, Tomasz Theiss, więzień obozu KL Stutthof. Badacz ukazuje te listy nie tylko jako dokumenty historyczne, ale także jako nośniki emocji, pamięci i nadziei. Cenzurowane i ograniczone w treści, pełniły funkcję podtrzymywania więzi między światem obozu a światem zewnętrznym – między „życiem” a „śmiercią”. Szczególny nacisk położono na symboliczne znaczenie przedmiotów i próśb zawartych w korespondencji. Chleb, cebula czy fajka stają się materialnym śladem przetrwania i walki o godność. Artykuł splota osobistą pamięć z szerszą refleksją nad relacją między ludźmi a rzeczami w obliczu totalitarnego terroru. Ostatnim z tekstów związanych z konferencją i wystawą – nie licząc sprawozdania z tych wydarzeń – jest *Przemówienie inaugurujące wystawę „#StolenMemory” w Uniwersytecie Gdańskim, 24 września 2024 roku* wygłoszone przez Annę Meier-Osiński, która podczas wernisażu reprezentowała Arolsen Archives, Międzynarodowe Centrum Badań Prześladowań Nazistowskich. Meier-Osiński opowiedziała o misji, jaką pełni wystawa, i o miejscach, gdzie jest planowana jej ekspozycja w kolejnych miesiącach. Wspomniała także o roli Arolsen Archives w dążeniu do przywracania pamięci o ofiarach obozów koncentracyjnych m.in. poprzez odnajdywanie rodzin i zwracanie im osobistych pamiątek. W wystąpieniu podkreślono również walory edukacyjne projektu, który dzięki lokalnym kontekstom i osobistym historiom, a także zastosowaniu nowoczesnych narzędzi cyfrowych, takich jak mapy georeferencyjne i animacje, skutecznie wspiera pielęgnowanie pamięci o ofiarach nazistowskiego terroru.

Autorem trzech kolejnych tekstów w dziale jest Zbigniew Cywiński. W pierwszym artykule, zatytułowanym *Jeszcze jeden pomorski projekt II Rzeczypospolitej*, omówiono ambitny plan budowy drogi wodnej Śląsk–Gdynia, koncentrując się na jej północnej części: Kanale Gdynia–Bydgoszcz. Celem projektu miało być powstanie – alternatywnej do kolejowej – drogi eksportu węgla z kopalni na Śląsku. Choć z realizacji przedsięwzięcia ostatecznie zrezygnowano, pozostaje ono interesującym świadectwem

pomysłowości i szukania rozwiązań w celu ożywienia gospodarczego w tej części Pomorza. Kolejny tekst, „*Hominem Quaero*”. Rozważania o wielobiegunowym obrazie duszy człowieka i natury świata, prezentuje przemyślenia odnoszące się do artykułów opublikowanych w poprzednim numerze „Rocznika Gdańskiego” (2023, t. 83). Nawiązując do tych tekstów i dodając własne spostrzeżenia, Autor demonstrowa pogląd na wielobiegunowy obraz ludzkiej duszy i natury świata. Na tle biografii kontrowersyjnych postaci, takich jak Stanisław Przybyszewski, Eligiusz Niewiadomski czy Gabriel Narutowicz, analizuje paradoksy moralności, tożsamości i estetyki, szukając wspólnego mianownika dla wielowymiarowości ludzkiego doświadczenia. Całość dopełnia osobiste studium przypadku – wspomnienia z dzieciństwa – ukazujące, jak nieprzewidywalny „efekt motyla” kształtuje ludzkie losy. Ostatni tekst Zbigniewa Cywińskiego, *Wichrenia smętka, czyli uzupełnienie dodatkowego głosu w dyskusji z roku 2023*, nawiązuje do wcześniejszej wypowiedzi Autora³. Artykuł stanowi refleksyjny esej łączący lokalne symbole pamięci historycznej – jak pomnik Jana Henryka Dąbrowskiego – z szeroką panoramą polskich doświadczeń XX w. Autor, inspirowany postacią Smętka z *Wiatru od morza* Stefana Żeromskiego, kreśli metaforyczną opowieść o złowrogim duchu historii, który nawiedzał Pomorze i Polskę w kluczowych momentach dziejowych. Całość spaja przesłanie testamentu generała Dąbrowskiego o potrzebie budowania przyszłości na własnej sile, stanowiące ostrzeżenie i zachętę do czujności wobec zakłóceń pamięci i ducha wspólnoty narodowej.

Ostatnią publikacją zamieszczoną w dziale „Refleksje, wspomnienia, rozmowy” jest *Zapis seminarium „Solidarność, teraz!”*, Gdańsk, 28 listopada 2024 roku, zredagowany przez Marię Mendel. Wydarzenie zostało zorganizowane przez Wydział I Nauk Społecznych i Humanistycznych Gdańskiego Towarzystwa Naukowego we współpracy z Uniwersytetem Gdańskim. Celem seminarium było upowszechnienie refleksji nad potrzebą solidarności, praktykowanej zgodnie z jej istotą – wielorako – w różnych jej aspektach, wymiarach czy formach oraz z perspektyw wykraczających poza antropocentryczny punkt widzenia. Rolę solidarności przedstawiono nie tylko w kontekście historycznym, ale także społecznym, ekonomicznym i politycznym. W zapisie zamieszczono głosy prelegentów oraz wypowiedzi uczestników dyskusji.

Od bieżącego numeru „Rocznika Gdańskiego” na łamy czasopisma wraca dział „Materiały”. Po raz pierwszy pojawił się on w tomie 7–8 „Rocznika” (1933–1934). Zgodnie z tradycją w dziale będą zamieszczane teksty o charakterze źródłowym, dokumentacyjnym i pomocniczym, które niekoniecznie mają formę klasycznego artykułu badawczego, ale wnoszą istotny wkład w rozwój wiedzy w danej dziedzinie lub ułatwiają dalsze badania (m.in. edycje dokumentów czy szkice biograficzne). W aktualnym tomie Autorem dwóch publikacji w tym dziale jest Józef Żerko. Pierwsza, zatytułowana *Roman Stanisław Segit (17 listopada 1927 Motycz – 1 maja 2012 Gdynia) – nauczyciel, reformator, naukowiec*, jest szkicem biograficznym gdańskiego nauczyciela i pedagoga, wieloletniego pracownika Instytutu Pedagogiki Wyższej Szkoły Pedagogicznej

³ Z. Cywiński, *O pomorskich widmach. Dodatkowy głos w dyskusji z 2023 r.* „Rocznik Gdański” 2023, t. 83, s. 254–261.

w Gdańsku (później Uniwersytetu Gdańskiego). Na podstawie przede wszystkim źródeł archiwalnych w tekście omówiono przebieg kariery zawodowej i naukowej Segita oraz jego zainteresowania badawcze i najważniejsze publikacje. Drugi szkic, *Rita Grochocińska z d. Łosińska (30 listopada 1941 Grabowo, pow. Bytów – 28 sierpnia 2011 Sopot)*, również bazuje na dokumentach archiwalnych. Autor przybliży w nim sylwetkę i działalność pedagogożki, nauczycielki akademickiej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego i Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej. W tekście przedstawiono rozwój kariery zawodowej i naukowej Grochocińskiej oraz jej główne obszary zainteresowań badawczych i najważniejsze dokonania publikacyjne.

Dział „Recenzje i sprawozdania” otwiera publikacja Piotra Patalasa *Relacja z wystawy „#StolenMemory” oraz konferencji „PAMIĘCIORZECZY. Refleksje w 85. Rocznice wybuchu II Wojny Światowej”*. Autor przybliża przebieg wernisażu i konferencji. Zwraca także uwagę, że wystawa była prezentowana w przestrzeni uniwersyteckiej, a ta symboliczna lokalizacja – jak zauważyła prof. Maria Mendel – miała zwiększyć jej oddziaływanie. Relację kończy osobisty wątek, związany z historią rodziny Autora i inspiracją, jakiej dostarczyła mu wystawa do rozpoczęcia poszukiwań archiwalnych w Arolsen Archives. W drugim zamieszczonym w dziale sprawozdaniu, *Tak świętują żeglarze! Obchody 100-lecia Yacht Klubu Polskiego Gdynia*, Agnieszka Pawłowska-Kubik opisuje przebieg świętowania setnej rocznicy powstania Yacht Klubu Polskiego Gdynia (YKP Gdynia) – jednego z najstarszych i najbardziej zasłużonych klubów żeglarskich w Polsce, którego początki sięgają 1924 r. Obchody, przebiegające pod hasłem „100 lat dla Polski”, podkreślały zarówno sportowy, jak i patriotyczny charakter działalności Klubu. W programie znalazły się: regaty, wydarzenia edukacyjne i społeczne, publikacje, film dokumentalny oraz spotkania z olimpijczykami. Jubileusz stał się okazją do pokazania wielopokoleniowej wspólnoty, która tworzyła i nadal tworzy ducha YKP Gdynia. Tom zamyka lista członków Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, którzy odeszli w 2024 roku.

Z perspektywy redakcyjnej pragnę podkreślić, że niniejszy tom powstał dzięki wysiłkowi wielu osób. Autorzy – reprezentujący różne dyscypliny naukowe, ośrodki akademickie i pokolenia – wykazali się nie tylko kompetencjami, ale i głębokim zaangażowaniem. Recenzenci wsparli nas swoją wiedzą i uwagą, a zespół redakcyjny zadbał o to, by całość była dopracowana i spójna. Szczególne podziękowania kieruję także do członków Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, którzy nieustannie wspierają rozwój pisma i promują jego wartości.

Jako redaktorka tomu mam nadzieję, że niniejszy tom „Rocznika Gdańskiego” stanie się istotnym głosem w dyskursie naukowym, łączącym badania nad historią, kulturą i tożsamością Gdańsk oraz Pomorza z szerszymi zagadnieniami społecznymi, historycznymi, artystycznymi i kulturowymi. Liczymy, że teksty zawarte w tomie zainspirują do dalszych interdyscyplinarnych poszukiwań oraz umożliwią pogłębioną refleksję nad zagadnieniami, które pozostają w centrum współczesnych badań naukowych.

EDITORIAL

It is with great pleasure that we present Volume 84 of Gdańsk Yearbook, a journal that for decades has served as a forum for presenting research on Gdańsk, Pomerania and the broader heritage of the region. The present volume is a continuation of the tradition of scholarly reflection, encompassing both well-established research subjects and those that unveil novel perspectives, guided by the principles of interdisciplinarity and responsiveness to contemporary trends in the humanities. Each successive volume of Gdańsk Yearbook bears witness to the dynamism of the scientific community that has coalesced around the Gdańsk Scientific Society – an institution that, despite the vicissitudes of changing political and social conditions, remains steadfast in its commitment to the principles of independent thought, dialogue and service to the common good.

The present volume comprises a selection of texts by authors affiliated with various academic and scientific institutions. The “Articles” section opens with four publications pertaining to art, albeit each in a somewhat distinct manner. In the article *On Advertising Graphics in Gdańsk from the Second Half of the 19th to the Beginning of the 20th Century: Visual Aspects of Selected Advertisements Published in the Gdańsk’s Address Books*, Marcin Tulibacki examines the visual elements of advertisements selected from city address books, published in Gdańsk in the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century. In this study, an analysis was conducted of the typography used in advertisements and the images appearing in the advertising spaces. In addition, attention was given to the techniques employed in the creation of graphic forms, and the difficulties associated with their classification were highlighted. The author has also divided the forms into four categories, presented changes in these elements over time and explored their connections with European applied art, the participation of Gdańsk residents in industrial exhibitions, and local Gdańsk culture. The publication serves as an introduction to research on applied graphics in Gdańsk during the 19th and 20th centuries, highlighting the value of these advertisements as a source for research on culture, including the material culture of that period. In turn, the article by Magdalena Michalik, entitled *Centralisation of Collections During the Communist Period in the Context of the Dispute Between the Basilica of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Gdańsk and the National Museum in Warsaw*, explores the conflict between the institutions mentioned in the title over valuable historic objects. The initial segment of the text delineates the circumstances surrounding the transportation of objects, especially those belonging to the Basilica of the Blessed Virgin Mary, from Pomerania to Warsaw as part of the government’s campaign of restitution. The second

part examines the course of the conflict between representatives of the Gdańsk parish and the National Museum in Warsaw. The author conducted an analysis of numerous documents, including letters, acts, regulations, circulars and official notes, to present a chronology of the dispute and contextualize it within the broader framework of the centralizing policy of the authorities of the Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL), which also pertained to cultural matters. In her article *Gdańsk Horizons in the Context of the Japanese Concept of Emptiness*, Agnieszka Leszczyńska-Mieczkowska presents yet another perspective on art. The starting point for her reflections is the Japanese concept of emptiness, which the author considers to be one of the most intriguing and elusive concepts in the aesthetics and philosophy of space. The text goes on to demonstrate how the concept of emptiness can be a source of inspiration for contemporary artistic and architectural work. Through the lens of these reflections, Leszczyńska-Mieczkowska examines the spatial realm of Gdańsk, meticulously analysing select monuments of remembrance. The final section of the text summarises the interpretation of the Japanese concept of emptiness in the paintings from the “AINA: In Search of the Origins of the Japanese Concept” exhibition featuring the “Horizons” collection. A distinctly different type of reflection is offered by Tomasz Snarski’s article entitled *The Coal Sculpture of Themis as a Basis for Legal Philosophical Reflection. A Legal Aesthetics Case Study*. For the author, the point of consideration is a coal sculpture from Silesia depicting Themis – the Greek goddess of law, the rule of law, and justice. The article analyses the specific attributes of the sculpture, emphasizing the uniqueness of the material from which it was made. This, in turn, became a source of philosophical and legal reflection devoted to justice. The study conducted in the article, which presents Themis in Coal in the context of the aesthetics of law and the connections between law and fine arts, reveals, among other things, that the sculpture, due to the raw material from which it was made, draws attention to the fragility of justice and the effort that must be put into creating conditions enabling its existence.

The article by Joanna Ginter, “*Gdańsk Jasień*” or “*Gdańsk-Jasień*”, “*z Osowej*” or “*z Osowy*”, “*na Kokoszkach*” or “*w Kokoszkach*”? *Problems with Spelling, Inflection and Syntax in the Names of Gdańsk Districts*, while being firmly anchored in regional concerns, may stimulate broader reflections on contemporary orthography and syntax. The author refers to linguistic challenges concerning the names of Gdańsk districts, as reported to the University of Gdańsk’s Telephone Language Advice Centre and/or raised as topics of debate on local internet forums. The text discusses the rules for spelling names with a hyphen and inflectional and syntactical problems in the names of Gdańsk districts. The research undertaken demonstrates that, while it is frequently challenging to offer unambiguous resolutions, the prevailing expectations of language users are for a uniform standard, and a reluctance to accept linguistic variations.

The subsequent publication also concerns Gdańsk, but taking us to the realities of the interwar period. In their article, entitled *The Circumstances of the Fatal Accident of Lieutenant Edmund Grunwald of 2 June 1929 in Interwar Gdańsk*, Artur Jendrzewski and Bartosz Gondek seek to present the background to this event, which, despite

an investigation by the Polish gendarmerie and the Gdańsk police, quickly became the subject of speculation and gossip about its circumstances. Lieutenant Grunwald, a handsome and talented young soldier, was unlucky in love. Some blamed his death on the head of Polish intelligence in the Free City of Gdańsk – Captain Jan Henryk Żychoń – in whose apartment the accident occurred. The article provides a description of the circumstances of Grunwald's death, the investigation into the case, and sheds new light on the doubts surrounding the weapon that caused the lieutenant's death.

The following four publications – two from the “Articles” section and two from the “Reflections, Memories, Conversations” section – are the outcome of the *#StolenMemory* Exhibition and the accompanying conference on “Memory-Things. Reflections on the 85th Anniversary of the Outbreak of World War II”. A brief mention of these events, co-organised by the Department I of Social Sciences and Humanities of the Gdańsk Scientific Society, is worthwhile. The exhibition and conference were held on 24 September 2024 at the University of Gdańsk. The travelling *#StolenMemory* Exhibition is the property of the Arolsen Archives: International Center on Nazi Persecution and the largest archive of documents concerning victims and survivors. The collections encompass information on 17.5 million individuals and have been included on the UNESCO “Memory of the World” heritage list. The documents contained therein concern a wide range of victim groups of the Nazi regime and represent a significant source of information for contemporary society. The exhibition focuses on the fates of ten concentration camp prisoners from various European countries, whose personal items are in the collections. Some of these mementos have already been returned to the families of the persecuted; in other cases, efforts are underway to locate relatives. The exhibition encourages involvement in the return of items stolen by German Nazis. The exposition in Gdańsk was open to the public until 15 October 2024. The conference accompanying the *#StolenMemory* opening, which attracted over 20 participants from various academic and museum centres (including the University of Gdańsk, SWPS University in Warsaw, the Stutthof Museum in Sztutowo and the Museum at Majdanek), provided an opportunity for the exchange of thoughts and reflections on the category of “memory-things”. The participants engaged in a discourse on the phenomenon of memory, embedded in things and undergoing change in the time-space of views on them from a scientific, but not exclusively scientific, perspective.

The article by Danuta Drywa, *The Memory in Things from KL Stutthof. The Fight Against Polishness in Gdańsk Pomerania: The Main Objective of Albert Forster's Nationality Policy*, is an expanded version of the paper that was presented at the aforementioned conference. The author examines the elements that were to serve the Germanization of the Pomeranian population, which were implemented from 1939 by the governor of the Reich District of Gdańsk-West Prussia, Albert Forster. The article emphasises that things constitute significant evidence of the occupier's policy, being as important as camp documentation – camp objects left by both the camp authorities and the prisoners of the Stutthof camp, prisoner clothes and small items made illegally by prisoners in the camp. These artefacts, therefore, serve as tangible evidence of the

Third Reich's policy towards conquered nations, including, inter alia, the implementation of Albert Forster's plan to combat Polishness in Pomerania. The final article in the section is entitled: *Memory-Thing: Perspective of Thought on Matter and the Not-Only-Human World* by Maria Mendel draws inspiration from the #StolenMemory Exhibition. The researcher, conceptualising the relationship between memory and things, proposed the category of memory thing. Engaging the concept of the mnemophore, a thing that carries memory, she refers, among others, to Krzysztof Pomian's semiophore, but develops her argument from the perspective of atomistic materialist metaphysics and contemporary, non-anthropocentric social-humanist thought. The author argues that memory is material and that the mnemophore as the memory-thing acquires universal significance. The text concludes with a reflection on tenderness as an affect that fosters relations between humans and non-humans, highlighting the pedagogical potential of the concept of the memory-thing in unveiling simulacra structures of power.

The "Reflections, Memories, Conversations" section begins with Wiesław Theiss's *Onions and Bread. Letters from Stutthof Concentration Camp*. This text is also a result of the "Memory-Things..." conference. The author examines letters written by his father, Tomasz Theiss, a prisoner at KL Stutthof. Theiss presents these letters not only as historical documents, but also as carriers of emotions, memory, and hope. Censored and limited in content, they served the function of maintaining the bond between the world of the camp and the outside world – between "life" and "death". Particular emphasis is placed on the symbolic meaning of objects and requests contained in the correspondence. Bread, onions, and pipes become material traces of survival and the struggle for dignity. The article intertwines personal memory with a broader reflection on the relationship between people and things in the face of totalitarian terror. The final conference and exhibition-related text – with the exception of the report on these events – is the *Speech Inaugurating the #StolenMemory Exhibition at the University of Gdańsk, September 24, 2024*, given by Anna Meier-Osiński, who was representing the Arolsen Archives, the International Center on Nazi Persecution during the opening. Meier-Osiński delivered a speech on the mission of the exhibition and the places where it will be shown in the coming months. She also mentioned the role of the Arolsen Archives in restoring the memory of the victims of concentration camps, among others, by finding families and returning personal mementos to them. The speech also drew attention to the educational value of the project, which, thanks to local contexts and personal stories, as well as the use of modern digital tools, such as georeferenced maps and animations, effectively supports cultivating the memory of the victims of Nazi terror.

The subsequent three texts in the section are authored by Zbigniew Cywiński. The first article, bearing the title *One More Pomeranian Project of the 2nd Republic*, delves into the ambitious plan to construct a waterway connecting Silesia to Gdynia, with a particular emphasis on its northern segment: the Gdynia-Bydgoszcz Canal. The objective was to establish an alternative to the railway route for the export of coal from mines in Silesia. Despite the eventual abandonment of the project, it stands as a testament to the ingenuity and the quest for solutions to revitalise the economy

in this region of Pomerania. The subsequent text, “*Hominem Quaero*”. *Considerations on the Multipolar Picture of Human Soul and the Nature of World*, presents reflections inspired by articles published in the previous issue of Gdańsk Yearbook (2023, vol. 83). Referring to these publications and adding observations, the author demonstrates a view of the multipolar image of the human soul and the nature of the world. On the basis of biographies of controversial figures such as Stanisław Przybyszewski, Eligiusz Niewiadomski and Gabriel Narutowicz, Cywiński analyses the paradoxes of morality, identity and aesthetics, searching for a common denominator for the multidimensionality of human experience. The text is further complemented by a personal case study – childhood memories – showing how the unpredictable “butterfly effect” shapes human destiny. The last text by Zbigniew Cywiński entitled *The Torments of Smętek or the Supplement to the Additional Discussion of 2023*, refers to the author’s earlier contribution. The article is a reflection essay that combines local symbols of historical memory – such as the monument to Jan Henryk Dąbrowski – with a broad panorama of the Polish experience in the 20th century. Drawing inspiration from the character of Smętek in *Wiatr od morza* by Stefan Żeromski, Cywiński weaves a metaphorical narrative that explores the ominous spirit of history that haunted Pomerania and Poland during pivotal moments in history. The entire text is connected by the message of General Dąbrowski’s testament about the need to build the future on one’s own strength. It serves both as a warning and a call to remain vigilant against disruptions to memory and spirit of the national community.

The final publication in the section “Reflections, Memories, Conversations” is the *Recording of the Seminar “Solidarity, Now!”*, Gdańsk, 28 November 2024, edited by Maria Mendel. The event was organised by the Department I of Social Sciences and Humanities of the Gdańsk Scientific Society in cooperation with the University of Gdańsk. The objective of the seminar was to promote reflection on the necessity for solidarity, in its various aspects, dimensions, and forms, and from perspectives beyond the anthropocentric view. The role of solidarity has been explored not only from a historical perspective, but also within the broader social, economic, and political context. The record includes the voices of the speakers and the statements of the participants during the discussion.

Starting with the present issue of Gdańsk Yearbook, the “Materials” section reappears within the pages of the journal. The first appearance of this section was in volumes 7–8 (1933–1934). In accordance with established tradition, the section will contain source, documentary, and auxiliary texts which do not necessarily take the form of a classical research article, but which make a significant contribution to the development of knowledge in a given field or facilitate further research (e.g. editions of documents or biographical sketches). In the present volume, Józef Żerko is the author of two publications in this section. The first of these, entitled *Roman Stanisław Segit (November 17, 1927 Motycz – May 1, 2012 Gdynia) – Teacher, Reformer, Scientist*, is a biographical sketch of a Gdańsk teacher and pedagogue, a long-time employee of the Institute of Pedagogy of the Pedagogical University in Gdańsk (later the University of Gdańsk). The text is primarily based on archival sources and discusses Segit’s professional and scientific

career, his research interests, and most important publications. The second sketch, *Rita Grochocińska née Łosińska* (30 November 1941, Grabowo, Bytów powiat – 28 August 2011, Sopot), is also based on archival documents. The author presents the figure and activity of the pedagogue, an academic teacher at the Institute of Pedagogy of the University of Gdańsk and the Gdańsk Higher School of Humanities. The text describes the development of Grochocińska's professional and scientific career, as well as her main areas of research interests and most important publication achievements.

The section entitled "Reviews and Reports" commences with a publication by Piotr Patalas, entitled *Report from the "#StolenMemory" Exhibition and the Conference "Memory-Things. Reflections on the 85th Anniversary of the Outbreak of World War II"*. The author describes the opening and conference. He also points out that the exhibition was presented on the premises of the University and that this symbolic location – as noted by Prof. Maria Mendel – was intended to increase its impact. The report concludes with a personal thread relating to the history of the author's family and the inspiration that the exhibition provided him to initiate his own archival searches in the Arolsen Archives. In the second report in this section, *This is How Sailors Celebrate! Celebration of the 100th Anniversary of the Polish Yacht Club Gdynia*, Agnieszka Pawłowska-Kubik describes the celebrations of the 100th anniversary of the Polish Yacht Club Gdynia (YKP Gdynia) – one of the oldest and most distinguished sailing clubs in Poland, founded in 1924. The celebrations, held under the slogan "100 Years for Poland", emphasised both the sporting and patriotic nature of the Club's activities. The programme encompassed a variety of events, including regattas, educational and social events, publications, a documentary film, and meetings with Olympians. The anniversary provided an opportunity to showcase the multi-generational community that has built and continues to build the spirit of YKP Gdynia. The volume ends with a list of members of the Gdańsk Scientific Society who passed away in 2024.

From an editorial perspective, I would like to emphasise that this volume is the result of the efforts of many people. The authors, representing various scientific disciplines, academic centres, and generations, demonstrated not only expertise but also profound engagement. The peer reviewers supported us with their knowledge and attention, and the editorial team ensured that the whole was refined and coherent. I would also like to express my gratitude to the members of the Gdańsk Scientific Society, whose unwavering support is integral to the journal's progress and the promotion of its core principles.

As the editor of this volume, it is my hope that Gdańsk Yearbook will become a significant voice in scientific discourse, connecting research on the history, culture, and identity of Gdańsk and Pomerania with broader social, historical, artistic, and cultural issues. It is hoped that the texts included in this volume will inspire further interdisciplinary inquiry and enable deeper reflection on issues that remain at the centre of contemporary scholarly research.

AGNIESZKA PAWŁOWSKA-KUBIK
<https://orcid.org/0000-0002-7379-8645>